

NÚRIA VILADEVALL, MIQUEL CARANDELL (ed.) (2021). *El taxidermista de la plaça Reial. Olors, història i testimonis d'un establiment singular*. Barcelona: Editorial Alpina, 165 p. ISBN: 978-84-8090-894-8

Taxidèrmia d'una botiga històrica de Barcelona

Del Museo Pedagógico de Ciencias Naturales, obert per Lluís Soler i Pujol l'any 1889, pràcticament només en quedaven la pell i algunes estructures òssies (és a dir, la façana i els elements arquitectònics), des que l'emblemàtica botiga tancà les portes del local de la plaça Reial, el 1991. Durant trenta anys, les restes d'aquell negoci dedicat a les ciències naturals han romàs no ben bé en l'oblit, més aviat en un cert estat de reserva, com podia haver succeït a qualsevol pell d'animal de la mateixa botiga que hagués extraviat el destinatari i esperés en els llimbs —qui sap si en va— una nova vida després de la mort. Encara era present en el record dels qui l'havien conegut. I, d'alguna manera, era possible sentir que la pell d'aquell *museu de les bèsties*, com se l'havia conegut popularment, estava emmagatzemada en algun racó —de la plaça, de la història familiar, de la memòria dels qui l'havien visitat— esperant a ser *naturalitzada*.

El restaurant que s'hi va establir poc després va mantenir el record de la pràctica taxidermista que s'havia dut a terme en el negoci centenari que l'havia precedit en el nom i en part de la decoració. Però el risc que el poc que en restava es deteriorés (i es perdés) sempre hi era. Sobretot si els nous ocupants d'una plaça Reial turístitzada s'anaven desvinculant més i més de l'espai que ocupaven. En aquest context, la besneta de Soler i Pujol, Núria Viladevall Palaus, i la Fundació Setba van començar a desempolsar aquelles restes mig negligides enmig de la cridòria d'una plaça alienada, refermant la voluntat d'aquella descendent de recuperar el llegat d'un establiment peculiar (botiga-museu-taller) que li era familiar i estimat. En col·laboració amb Miquel Carandell Baruzzi, historiador de la ciència, han fet una labor decisiva per a reconstruir les memòries i la història que han servit per a farcir i donar forma a l'*animal* que, per al cas, ha adoptat l'aparença d'un llibre ple de vida i d'història, com la zebra que n'il·lustra la coberta.

La publicació del llibre de Núria Viladevall i Miquel Carandell, el novembre de 2021, ha estat una bona notícia editorial. Per a la comunitat d'historiadors de la ciència, per descomptat, i per als amants de les ciències naturals i de la ciutat i la seva història. Malgrat tot, per a veure'l imprès li ha calgut finançar-se amb un projecte de micromecenatge (el «malgrat» no com a desmèrit, ben al contrari), el qual ha permès als autors publicar-lo, amb l'editorial Alpina, en una acurada edició. Quan el fulleges per primera vegada, la impressió d'entrada és que la presentació i els continguts es complementen molt bé i que el material gràfic és molt ric. Ve de gust de llegir-lo.

El llibre està estructurat en tres parts: *Olores*, dedicada a les memòries del llarg lligam familiar amb un saber fer i un ofici de preparació d'objectes naturals; *Història*, centrada a contextualitzar el segle de vida i activitat incansable de la botiga, i *Testimonis*, que intenta copsar l'experiència individual i col·lectiva des de l'altra banda del taulell: d'antics clients, aficionats a la natura, col·leccionistes, curiosos, etc. De l'estructura, es percep l'entesa entre els autors, cadascun fent la presentació de la part de l'altre, amb la voluntat d'apropar i fer dialogar dues perspectives que no sempre són fàcils d'integrar. D'una banda, la memòria, que aporta el vincle afectiu amb l'establiment, el qual sol ser familiar i/o laboral, i que és únic, valuós, legítim; però que si es reduïa a això podria esbiaixar el relat històric per manca de distància amb els protagonistes i els objectes d'estudi. De l'altra, la història, que analitza de manera crítica els factors socials i culturals que permeten comprendre el significat que ha pogut tenir una botiga de ciències naturals en el transcurs d'un segle. Una excessiva distància acadèmica també pot donar lloc a explicacions massa teòriques, poc connectades amb la complexitat de les realitats viscudes i la multiplicitat de relacions interpersonals que es teixeixen a nivell microhistòric, sovint imperceptibles a l'ull històric. Un mèrit de l'obra és, doncs, haver incorporat els «punts de vista, fets i veritats» que, com diuen els autors, «la història no pot expressar». Per afavorir l'entesa, en Miquel Carandell i la Núria Viladevall han intentat posar-se a la pell de l'altre. Cadascú parla del que coneix però s'estableix un diàleg; i no només entre la besneta i l'historiador. Perquè el llibre amplia les veus amb onze testimonis que, des de diversos àmbits, donen un punt de vista diferent sobre el Museo Pedagógico de Ciencias Naturales. Aquesta pluralitat per recuperar l'experiència del «visitant curios», del «client» o de professionals que hi mantenen un cert vincle, pot ser llegida com una manera de qüestionar qui pot parlar de què o, com a mínim, donar cabuda a diverses aproximacions, experiències i sensibilitats.

Les *Olores* serveixen a Núria Viladevall per a afinar els records que des de ben petita va associar a les feines que es duïen a terme a la botiga. De l'essència de mirbà en diu que és «l'olor de la bellesa, de la sorpresa», la qual identifica amb els insectes perquè era la substància que s'emprava per a preservar-los. Els fenols, en canvi, li despertaven el sentit visual amb taules de treball i ganivets afilats que s'utilitzaven per a descarnar els animals. Era l'olor de la conservació i la transformació. La naftalina li recobra la memòria tàctil de les pells, que podien ser suaus o aspres, «com la família, els treballadors o els clients de la botiga». També s'hi rememoren anècdotes i èpoques lligades amb un o altre personatge, so-

bretot l'avi, Josep Palaus i Seigí, de qui també se'n mostra una faceta juganera, quan amb els nets feien bromes als que miraven els aparadors. L'olor afrutada de l'acetat d'etil impregna els records de la casa familiar de la Roca del Vallès on l'autora va aprendre a caçar i a preparar papallones. I les llargues estones que observava la mare, Carmen Palaus, treballant amb el pinzell, tot repassant ungles, becs i potes, feien olor de trementina. Encara en pot flairar moltes altres —de terra mullada, de fusta, de cianur, de sang— que amalgamades devien impactar força narius en el moment d'entrar al *taxidermista* de la plaça Reial. Aquest relat olfatiu és ple de vivències personals i familiars i de pràctiques professionals que han permès accedir als racons més privats de la botiga. Si bé, potser, simplement per una qüestió de generació, ens ha mancat l'haver-nos endinsat encara un xic més en el saber fer de l'ofici.

La *Història* narra la vida i la mort del Museo Pedagógico al llarg de tot un segle. A través d'imatges, anuncis, catàlegs, manuals, articles, Miquel Carandell mostra com era una botiga d'història natural a finals de segle XIX i com va anar canviant amb el temps. La història que explica no és només la d'un negoci familiar, també és la història de la ciutat i d'una societat, explicada a través d'un espai urbà i dels objectes que hi contenia. L'establiment que Soler i Pujol va obrir al carrer Raurich no era una invenció única i inusual, sinó que tenia sentit en el si d'una Barcelona àvida d'atractius visuals, en la qual, com diuen els autors, «els animals exòtics i les ciències naturals estaven de moda». De fet, no va ser ni el primer ni el darrer d'aquesta mena d'establiments que es creà a la ciutat. Tal com es descriu, Soler i Pujol s'havia format a la dècada de 1880 en una botiga similar ubicada al carrer Jaume I, sota la direcció de Francesc Darder i Llimona, quan aquest encara no era director del zoo. El trasllat de l'establiment del carrer Raurich a la plaça Reial, l'any 1919, permet entendre encara millor que es produïa en el marc d'aquest gust per mostrar/veure la natura, perquè, des d'aleshores, va disposar d'aparadors molt més cridaners. Com a botiga que era, els objectes es venien i es compraven i una de les principals clientele era l'escolar, a la qual venien animals dissecats i, sobretot, material pedagògic (preparacions botàniques, mineralògiques, anatòmiques, dobles). Un aspecte valuós del llibre és el rastreig que fa de tot el material que va anar a parar i encara es conserva als centres educatius de tot l'Estat, des de Soto de Sajambre a Cudillero, passant per Mataró, també a Barcelona. Soler i Pujol morí poc després d'establir-se a la plaça Reial. La seva dona, Carmen Boix, agafà les regnes de l'establiment, coincidint amb la dictadura de Primo de Rivera i la República, períodes que, segons sembla, van frenar i impulsar, respectivament, la venda d'aquest material per a escoles. Posteriorment, la direcció del negoci la van assumir els successors, sobretot a mans del gendre, Josep Palaus, i de la filla, Anna Soler. Que els afers d'una botiga d'història natural no són aliens al context polític queda novament palès quan es veu a Josep Palaus empresonat dues vegades, primer durant la Guerra Civil i després amb la dictadura de Franco, segurament perquè, com assenyala Carandell, «es va relacionar i alhora va tenir problemes amb tots dos bàndols». Els objectes també reflecteixen el context d'una època. Així, veiem proliferar els trofeus de caça durant el franquisme, que es van multiplicar durant els anys cinquanta i seixanta. I, en can-

vi, durant la Transició s'entreveuen certs canvis pel que fa al prestigi social dels objectes naturals, com els animals dissecats, que ja havien perdut bona part del seu atractiu. El relat històric és exhaustiu, pel que fa als temes que s'hi tracten i per la descripció acurada de la situació política que contextualitza el moment vital de la botiga. Té un gran valor com a document recopilatori i interpretatiu de la història d'una saga dedicada a la taxidèrmia i a les ciències naturals. Això sí, s'haurien pogut escurçar algunes parts d'antecedents, científics i històrics, malgrat que s'entén que puguin ser necessaris per al lector no familiaritzat amb la història de la ciència o amb la història política. I s'hauria agraït un arbre genealògic o una seqüència temporal per a situar el lector donat l'abast de la saga i del període d'anàlisi.

Dels *Testimonis* només en direm la bona pensada que ha estat comptar amb una representació tan diversa de percepcions individuals lligades a l'establiment de la plaça Reial. Ha estat un plaer acostar-se a la diversitat d'afectes, estranyeses i atraccions generats pels objectes d'aquella botiga. A Cristina Sampere de la Fundació Setba l'havia obsedit la imatge d'una sirena *horrible* que la seva mare havia vist al *taxidermista*; mentre que per a Toni Arrizabalaga, director del Museu de Ciències Naturals de Granollers, entrar-hi alguns dissabtes de la seva infantesa era com obrir-se-li el món i, per això, en recorda perfectament la primera compra: un cavallet i una estrella de mar. Ens impacta el brau penjant damunt d'un piano de l'artista Jordi Benito del qual ens parla Vicenç Altaió quan estableix els nexes entre taxidèrmia i artistes catalans. També ens intriguen uns objectes fotografiats de models desmuntables d'anatomia humana que, seguint la recerca de l'historiador Alfons Zarzoso, es conserven al George Eastman Museum de Rochester, a Nova York, procedents d'un catàleg d'ús intern de Soler i Pujol. La resta de contribucions són igualment suggeridores, entre les quals hi trobem taxidermistes que encara exerceixen, posseïdors de gabinets de curiositats que crèiem extingits, geòlegs que van forjar la seva vena científica en aquell popular establiment de la plaça Reial. Val la pena llegir-les totes.

A manera de conclusió, ens agradaria dir que el llibre, òbviament, ens obre interrogants que ara no es podien respondre (no se li pot demanar tot a un llibre). La recerca i la documentació que conté serviran de fonament per a nova recerca des de l'àmbit acadèmic, encaminada segurament a situar l'establiment enllà de la ciutat i dels actors; recuperant, per exemple, les històries dels objectes, dels animals mateixos o de les espècies que aquests objectes representaven, en una tendència historiogràfica que mira de descentrar la història, fent-la més-que-humana. O connectant la història d'*El taxidermista de la plaça Reial* amb un escenari internacional de xarxes, espais i actors per on circulaven aquesta mena d'objectes naturals: museus, establiments comercials; naturalistes, recol·lectors locals; viatges i transport de mercaderies, etc., i que cerquen d'alguna manera *descolonitzar* la història.

Laura Valls

Investigadora postdoctoral Margarita Salas, Centre Alexandre Koyré
(EHESS-MNHN-CNRS), París